

Araştırma

DÜZCE İL MERKEZİNDEKİ BOŞANMALAR ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

A Study on Divorces in the City Center of Düzce

Kamil ALPTEKİN*

*Yrd. Doç. Dr., Düzce Üniversitesi
Sağlık Yüksekokulu
Sosyal Hizmet Bölümü

ÖZET

Bu araştırma depremden sonraki on yıl içerisinde (2000-2010 yılları arası) Düzce il merkezinde gerçekleşmiş olan boşanmaların arkaplanında yatan psiko-sosyal faktörleri ortaya çıkarmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Yorumsamacı bakış açısıyla nitel bir desende tasarlanmış çalışmada Düzce'de boşanmalar konusuyla doğrudan veya dolaylı bir şekilde ilgisi bulunan kamu, yerel yönetim ve baro mensubu toplam 20 kişiyle açık uçlu görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerin içerik analizi sonucunda hızlı bir toplumsal değişimin yaşandığı Düzce'de birbiri içerisine girmiş pek çok faktörün boşanmaları etkilediği belirlenmiştir. Yakın mesafelerde bulunan metropol kentlerin kültürel etki-

lerine açık olma, sanayileşme, kadınların istihdam olanakları, kültürel çeşitliliği bünyesinde barındıran toplumsal doku; ekonomik darboğazlar; erken yaşta yapılan evlilikler, kitle iletişim araçlarını kötüye kullanma ve evliliğe yüklenilen anlamlar söz konusu faktörler arasında bir adım öne çıkmıştır. Her ne kadar boşanmaların arka planında gizli bir gündem maddesi olarak kalmışsa da evli çiftlerin gelenek ve modern yaşam arasında yaşadığı savrulmanın da boşanmalar için önemli bir faktör olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Boşanma, evlilik, toplumsal değişim, yorumsamacı yaklaşım

ABSTRACT

This research has been performed for the purpose of unveiling the psycho-social factors that lay behind the divorces that occurred in the city center of Düzce within the ten years (from 2000 to 2010) following the earthquake. In the research, which has been designed on a qualitative pattern according to the interpretive point of view, open ended interviews have been conducted with a total of 20 people consisting of civil service, provincial government and bar association officials who were involved in the divorces in Düzce directly or indirectly. It has been determined and concluded as the result of content analysis of interviews that a great number of interlaced and interrelated factors affected the divorces in Düzce where a rapid social change was prevailing. Exposure to cultural impacts of nearby metropolitan cities, industrialization, employment opportunities of women, social environment which incorporates cultural diversity in its structure; the economically difficult situation, early marriages, misuse of mass communication media and meanings attributed onto marriage stood forward among the said factors. Despite the fact that it remained in the background of the divorces as a hidden item of agenda, it has been realized that the

drift experienced by married couples between traditions and modern life was a significant factor for divorces.

Key Words: *Divorce, marriage, social change, interpretive approach*

GİRİŞ

İnsanlığın ve toplumun gelişme süreci içinde "aile kavramı" türlü nitelikler göstermiş; her çağın ve her toplumun kendine özgü bir aile kavramı, bir aile anlayışı olmuştur (Velidedeoğlu, 1976: 14). Aile sadece kendiliğinden doğal bir şekilde oluşmuş bir yapı değildir; aynı zamanda sosyal olarak yapılandırılmış, zamana ve koşullara göre değişime uğramıştır (Reiger, 2005: 61). Halen Dünyaya üzerindeki farklı toplumlarda, çok çeşitli aile biçimleri varlıklarını sürdürmektedir. Asya, Afrika ve Pasifiğin uzak bölgeleri gibi kimi yerlerde, geleneksel aile yapısında pek az değişim olmuştur. Buna karşılık, pek çok ülkede önemli değişimler ortaya çıkmaktadır. Bu değişimlerin kökenleri karmaşıktır. Ancak özellikle önemli olan birkaç etken ayırt edilebilir. Örneğin bunlardan birisi, Batı kültürünün yayılmasıdır. Söz konusu değişimler, çekirdek ailenin baskın duruma gelmesi, geniş aile sistemlerinin ya da öteki akraba gruplarının çözülmesi, eşin özgürce seçilmesi ve çocuk haklarının genişletilmesi yönünde genel bir eğilimin güçlenmesine yol açmaktadır (Giddens, 2000: 151). Bununla birlikte özellikle gelişmiş ülkelerde yaygınlaşan evliliğe karşı seçeneklerin de (örn; evlilik bağı olmaksızın birlikte yaşama, eşcinsel ana-babalardan oluşan aile kurma, bekar kalmayı isteme gibi) aile yapılarındaki değişimlerde etkili olduğu vurgulanmalıdır (Giddens, 2000: 175-177).

Ortaya çıkan bu tablonun olumlu ve olumsuz pek çok yansımaları vardır. Ancak ailedeki bölünmeleri ve beraberinde boşanmaları tetikliyor ve yaygın bir hale getiriyor olmasından dolayı (ki günümüzde değişik oranlarda da olsa tüm dünyada boşanmalarda görülen artışlar bu düşüncüyü doğrulamaktadır) söz konusu değişimlerin olumsuz yansımaları adeta bir adım öne çıkmış gibidir.

Boşanma olgusu kısaca yasal yoldan kurulmuş olan evlilik birliğinin yine yasal olarak sona erdirilmesi yani erkek ile kadının, hukuki bir kararla evliliğini tamamen sona erdirmesi olarak tanımlanabilir.

Kuşkusuz boşanma tek bir nedene sahip olgu değildir; pek çok faktör birbirine bağlı olarak boşanmanın ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. Özellikle toplumsal değişimler boşanmaya ilişkin yasal mevzuatın, ahlaki ve moral bakış açısının ve sosyal kısıtlamanın önündeki bariyerleri aşındırıcı yönde etkide bulunur. Sosyo-kültürel değişimler bizim "aile" olarak tanımladığımız kavramın sınırlarını genişletmekte; kişiler geleneksel özellikler taşımayan aileleri giderek daha fazla kabul edici yönde tutum sergilemektedirler. Bununla birlikte evliliklerin fonksiyonu dramatik bir şekilde değişime uğramakta; çiftler daha az sayıda çocuk sahibi olmayı isterken ailenin yerine getirmesi beklenen pek çok rolü toplumun diğer kurumları üstlenmektedir. Ailenin odağı, üretimden bağımsızlık isteklerine ve duygusal doyuma doğru kaymaktadır. Bu şekliyle günümüz aileleri önceki zamanlardaki ailelerden daha kompleks bir görünüm içerisindedir. Eşlerin her ikisinin de evin dışında çalışması tüm dengeleri değiştirmektedir. Ait olunan etnik

grup, evlenme yaşı, sosyo-ekonomik statü, dindarlık düzeyi, çocuk sahibi olma gibi demografik faktörler ve kişiler arası ilişkiler çiftlerin boşanma risklerini artırabilecek etkiye sahiptir. Örneğin genç yaşta evlenme, ailede bir boşanma veya istismar öyküsünün bulunması kişinin boşanma riskini artırmakta; alkol kötüye kullanımı veya zayıf iletişim becerileri gibi belirgin kişilik ve davranış özellikleri bir çiftin ilişkisini giderek daha fazla istikrarsızlaştırmaktadır (Clarke-Stewart & Brentano, 2006: 50-51).

Esasen evlilik bağıyla iki ayrı insan tarafından oluşturulan aile, bunun doğal sonucu olarak, çatışma ve uyumsuzluk potansiyelini de her zaman beraberinde taşımaktadır. Farklı ortamlarda yetişmiş değişik kişiliklere sahip iki ayrı insanın uzun yıllar boyunca hep uyumlu olmalarını ümit etmek fazla iyimser bir beklentidir. Hayatın zorluklarına karşı bir liman olarak düşünülen ailenin bazen kendisi bir fırtınalı denize dönüp, sorun çözmeye değil sorun üretmeye başlayabilir (Karaçay 2001: 18). Sorunların arttığı buna karşılık çözüm yollarının tıkanıdığı, duygusal paylaşımın tükendiği ve eşlerin bir arada kalarak birbirine daha fazla zarar verdiği bir noktada boşanma, başvurulacak en uygun yol olabilmektedir.

Bu çalışmada boşanma olgusu üzerinde odaklanılmaktadır. Olgu, özellikle son yıllarda sanayileşme atılımlarıyla birlikte hızlı bir toplumsal değişim trendi içerisine girmiş bir il olan Düzce örneğinde ele alınmaktadır.

Düzce'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı

Düzce, 1999 yılı Ağustos ve Kasım aylarında meydana gelen Gölcük ve

Kaynaşlı merkezli iki büyük depremi yaşamıştır. İkinci depremden kısa bir süre sonra (9 Aralık 1999 tarihinde) il statüsüne kavuşmuş ve böylece önemli bir idari yapı değişikliği yaşamıştır. Düzce ilinin metropol kentlere, liman ve hammadde kaynaklarına yakınlığı, ulaşım kolaylığı, deniz ve doğa turizmine sahip oluşu yatırım ve yatırımcılar için bir çekim merkezi oluşturmaktadır. Düzce, Türkiye'nin sanayi üretiminin yoğun olduğu bölgeye yakın olması nedeniyle bütün Anadolu'dan özellikle Karadeniz Bölgesi'nden göç almaktadır. Göç, Düzce ilinde durmamakta Düzce dışına da taşınmaktadır. Göçlerin neden olduğu nüfusun mekanda hareketliliği oldukça yüksektir. Bu hareketlilik eğitim ve sağlık hizmetlerinde var olan alt yapının verimli çalışmasını engellediği gibi, eğitim ve sağlık hizmetlerinde geleceğe dönük plan program yapmayı engelleyecek boyutlardadır (Bölgesel Göstergeler TR 42, 2008: xi).

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2008 ve 2009 yıllarında yayınladığı evlenme ve boşanma istatistiklerine göre Düzce'de 2001-2009 yılları arasında evlenme hızı, iniş çıkışlı bir seyir izleyerek binde 8,95'ten binde 7,77'ye düşmüştür. Belirtilen tarihlerde bu çalışma için yapılan hesaplama göre Düzce'nin ortalama evlenme hızı binde 8,70; Türkiye genelinin ise binde 8,44'tür. 2001-2009 yılları boşanma hızlarına bakıldığında Düzce'deki boşanmalar tıpkı evlenmelerde olduğu gibi iniş çıkışlı bir seyir izlemiş ancak binde 1,12'den binde 1,27'ye yükselmiştir. Bu tarihler arasında yine bu çalışma için yapılan hesaplama göre Düzce'nin ortalama boşanma hızı binde 1,24; Türkiye genelinin ise binde 1,36'dır.

Araştırmanın Amacı

Yorumsamacı perspektiften depremden sonraki on yıl içerisinde (2000-2010 yılları arası) Düzce il merkezinde gerçekleştiren boşanmaların arkaplanında yer alan psiko-sosyal faktörleri ortaya çıkarmak bu araştırmanın temel amacıdır.

YÖNTEM

Bu araştırma nitel araştırma yöntemiyle bir saha çalışması sonucunda gerçekleştirilmiştir. Bilindiği üzere nitel araştırmalarda sıklıkla gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama teknikleri kullanılır. Algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir süreç izlenir (Yıldırım & Şimşek, 2000: 35). Nitel araştırmacılar olayların ve bağlamın dilini kullanır, olayları bağlamı içerisinde inceler. Aynı zamanda bir duruma egemen olan ilişkiler ağını kendi doğal ortamında yorumlamaya veya bunların anlamlarını ortaya çıkarmaya çalışır (Yıldırım & Şimşek, 2000: 54; Neuman, 2003: 146).

İncelediği sorun çerçevesinde bir yönüyle Düzce'nin psiko-sosyal ve ekonomik yapısı, diğer yönüyle de boşanmalara ilişkin ilgi ve bilgisi olan kişilerin algıları, anlamları ve yorumları üzerinde durulduğundan bu araştırmada nitel araştırma yöntemi içerisinde boy gösteren kültür analizi ve olgubilim (fenomenoloji) desenleri birlikte kullanılmıştır. Bununla birlikte boşanma olgusuna etki eden psiko-sosyal faktörler yorumsamacı bakış açısıyla ele alınmıştır. Yaygın bir şekilde "yorumbilgisi" veya "yorumbilimi" adları ile de kullanılan yorumsama; belirli bir eylemin ardındaki

anlamı kavrayabilmek için bu eylemin "bağlam" ve "içeriği"ni dikkate alan, insan eyleminin ve ilişkilerinin özneliği içerisinde bulunan "anlam"ı deşifre etmek üzere "yorum" ve "anlama" çabasında yoğunlaşan sosyal bilimlerdeki temel yaklaşımlardan biridir (Alptekin, 2008: 48). Yorumsama, aynı zamanda sosyal olarak anlamlı eylemin sistemli bir analizidir. Bu analizde insanların sosyal dünyalarını nasıl oluşturdukları ve geliştirdiklerine yönelik bir kavrayışa ve yoruma ulaşılmaya çalışılır. Bu nedenle onların doğal ortamlarında yapılan gözlemlere sıklıkla yer verilir (Neuman, 2003: 76). Bu yaklaşıma göre insan varlığı, onu kuşatan bir anlamlar ağı tarafından belirlenir. Herhangi bir insan tekini bulunduğu anlamlar ağından çıkartarak bir tanıma, bir belirlenme yerleştirmeye çalışmak, daha baştan yöntemsel bir çıkmaza sürüklenmek demektir (Göka, 1993: 85).

Araştırma başlamadan önce araştırmacı toplumsal yapıyı daha iyi tanımak amacıyla Düzce'nin sosyo-ekonomik özellikleri hakkında bilgi toplamış, il merkezinde toplumsal yaşantıya dair çeşitli gözlemlerde bulunmuştur. Araştırmanın ikinci aşamasında ise araştırmacı Düzce'deki boşanma olgusu hakkında ön fikirler edinebilmek için evlenme ve boşanmalara ilişkin bir takım kayıtları (2009 yılının tamamı ve 2010 yılının ilk altı ayı için Düzce İl Nüfus Müdürlüğü Boşanma Dosyaları, Düzce Adliyesi Aile Mahkemesi Karar Defteri, 2007 ve 2008 yılı için TÜİK Evlenme ve Boşanma İstatistikleri) incelemiştir.

Bu araştırmanın üçüncü aşamasını ve asıl odağını araştırma amacı doğrultusunda Düzce il merkezindeki boşanmaların psiko-sosyal bağlamını değerlendirebilmek üzere "yarı yapılandırılmış

açık uçlu görüşmeler” oluşturmuştur. Bu doğrultuda Düzce’de boşanmalar konusuyla doğrudan ya da dolaylı bir şekilde ilgisi bulunan kamu, yerel yönetim ve Baro mensubu kişilerle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırma 2010 yılının Mart ayında başlamış, yine aynı yılın Ekim ayında (altı aylık bir süre) bitirilmiştir.

Örneklem

Düzce’de ikamet edip doğrudan veya dolaylı bir şekilde boşanmalar konusuyla ilgisi bulunan kamu, yerel yönetim ve Baro mensuplarından oluşan 20 kişilik bir katılımcı grubu bu araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Katılımcıların 3’ü İl Nüfus Müdürlüğü çalışanı, 4’ü Düzce Adliyesi Barosuna kayıtlı avukat, 2’si boşanma davalarında bilirkişilik yapan rehber öğretmen, 2’si boşanma davalarında bilirkişilik yapan sosyal çalışmacı, 3’ü İl Müftülüğü çalışanı, 1’i cami imamı, 1’i öğretim üyesi, 1’i emniyet amiri, 1’i Düzce Adliyesi Aile Hakimi ve 2’si ise Düzce il merkezinde ki iki ayrı mahallenin muhtarıdır. Bu kişiler ‘amaçlı örnekleme’ tekniklerinden biri olan ‘maksimum çeşitlilik örnekleme’ tekniği ile belirlenmiştir.

Sarantakos (1998: 152) amaçlı örnekleme tekniklerine başvuran araştırmacıların, araştırma örneklemini oluşturmak üzere araştırma konusu ile ilişkisi olduğunu düşündükleri kişileri bilecek ve kasıtlı olarak seçtiklerini ileri sürmektedir. Bu durumda örneklem seçiminde “olasılık” yerine araştırmacının “yargısı” daha fazla önem kazanmaktadır. Maksimum çeşitlilik örnekleminde ise çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliği yansıtılır. Çeşitlilik arz eden durumlar arasında herhangi ortak ya da paylaşılan olguların

olup olmadığını bulmaya çalışmak ve bu çeşitliliğe göre problemin farklı boyutlarını ortaya koymak temel amaçtır (Yıldırım & Şimşek, 2004: 83).

Materyal

Araştırmının örneklem grubuyla yapılacak görüşmelerin ana hattını belirlemek üzere “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” geliştirilmiş, bu Formda boşanmalara neden olduğu düşünülen temalara ilişkin sorulara yer verilmiştir. Soruları oluştururken literatür bilgilerinin yanı sıra araştırma kapsamında yapılan gözlemler ve doküman incelemesinden elde edilen verilerden büyükçe bir oranda istifade edilmiştir. İçerikleri korumak koşuluyla Formda yer alan sorular; standart biçimde değil, görüşmenin akışı içerisinde katılımcıların kolayca anlayabileceği ve yanıtlayabileceği şekilde sorulmuştur. Görüşmelerde soruların yöneltilmesinde mümkün olduğunca Formda belirtilen sıra izlenmeye çalışılmıştır.

Görüşmeler

Araştırmının örnekleminde yer alan kişilerin 16 tanesi ile derinlemesine bireysel görüşme; geride kalan 4 kişiyle (Düzce Barosu’na mensup 4 avukat) ise bir odak grup görüşmesi yapılmıştır. Biri dışında tüm görüşmeler görüşmecilerin kendi makamlarında veya kurumlarında uygun görülen bir odada gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde araştırmacı, kendi köşesinde kalan bir dinleyici olarak edilgen değil; tam tersine görüşme boyunca karşısındakini asgari düzeyde konuşmaya teşvik edici, konunun dağılmasını ve başka alanlara kaymasını önleyici şekilde etken bir tavır sergilemiştir. Araştırmacı ayrıca görüşmelerde yeterince aydınlanmayan

konuları ilave sorularla açıklığa kavuşturmaya da çalışmıştır.

Araştırma onayı için gerekli izin Düzce Valiliği'nden alınmış, Düzce Valiliği araştırmayı destekleyerek araştırmaya önemli bir katkı sağlamıştır. Görüşmelere başlanmadan önce görüşme yapılan kişilere sözlü olarak araştırmanın amacı, yöntemi, prosedürleri ve araştırmacının konumu hakkında bilgi verilmiş; araştırmaya katılmaları için gerekli onam yine sözlü olarak alınmıştır. Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerin 11'i ses kayıt cihazı kullanılarak kayıt altına alınmıştır. Katılımcıların 5'i ise görüşmelerin ses kayıt cihazıyla kaydını onaylamamıştır. Dolayısıyla bu 5 görüşme not tutmak suretiyle kayıt altına alınmıştır.

Verilerin Analizi

Son görüşmenin bitiminden itibaren kayıt altına alınan görüşmelerin içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizi yoluyla veriler tanımlanmaya çalışılmış; birbirine benzediği veya birbiri ile ilişkisi olduğu tespit edilen veriler belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek yorumlanmıştır. Bu araştırmada analiz süreci uygulama öncesinden başlamış, uygulama sırasında ve sonrasında devam etmiştir. Verilerin analizinde Creswell'in (2003) önerileri de dikkate alınarak şu süreç takip edilmiştir.

1. Araştırmacı literatür taramasından, yaptığı gözlemlerden ve incelediği dokümanlardan elde ettiği bilgilere dayanarak boşanma olgusunun psiko-sosyal özelliklerine yönelik geçici (ön) bir tematik çerçeve belirlemeye çalışmıştır.
2. Görüşmeler tamamlandıktan sonra görüşmeler deşifre edilerek yazıya

dökülmüş ve bunlar tekrar tekrar okunarak her bir görüşmeye ilişkin önce alt düzey sonra da üst düzey olmak üzere bir kod listesi çıkarılmıştır.

3. Her bir görüşme için yapılan veri kodlaması, tek bir çatı altında toplanarak tüm görüşmelerin veri kodlamaları bütünleştirilmiş; böylece veriler toplu olarak incelenmiştir. Birbiriyle ilişkili kodlar bir araya getirilerek geçici tematik çerçeve içerisine konulmaya çalışılmış, bunun dışında kalanlar için yeni temalar oluşturulmuştur. Ayrıca önceden belirlenmesine karşılık görüşmeler sonucunda işe vuruk olmadığı anlaşılan temalar listeden çıkarılarak tematik çerçeveye son şekli verilmiştir.
4. Son şekli verilmiş tematik çerçeveye göre temaların içerikleri, katılımcıların ifadelerinden yapılan alıntılarla desteklenerek yorumlanmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın içerdiği sınırlılıklar şunlardır:

- Katılımcıların anlatıları Düzce'deki boşanma olgusunun anlaşılmasında zengin bir çerçeve sunmuştur. Ancak bu anlatılar sonuç itibarıyla katılımcıların öne sürdükleri birer yorumdan ibarettir. Öte yandan coğrafi açıdan Düzce il merkezinin büyük ve dağınık bir yapıda olması araştırmacının gözlem olanaklarını kısıtlamış, Not tutma tekniği ile kayıt altına alınan görüşmelerde kimi anlatılar birebir not edilemediğinden bilgi kayıpları yaşanmıştır. Dolayısıyla araştırmadan elde edilen sonuçlar kesin ve genelleştirmeye olanaklı değildir.

- Araştırma kapsamında boşanmaların sosyo-kültürel arkaplanı irdelenirken Düzce'deki kültürel çeşitliğe karşın boşanmalar açısından kültürler arası benzerlik ve farklılıklar üzerinde yeterince durulmaması önemli bir sınırlılıktır.
- Araştırmada boşanmaların sosyo-kültürel boyutu üzerinde daha fazla durulmuş; buna karşılık psikolojik boyut bir parça geri planda kalmıştır. Öte yandan araştırmanın bulgular bölümünde farklı sosyo-demografik özellikler taşıyan katılımcıların sadece mutabık kaldıkları görüşleri içeren temalara yer verilmiş; farklı görüşlerini içeren temalar üzerinde durulmamıştır. Bahsedilen bu iki durum açısından da araştırma sınırlıdır.

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde görüşmelerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bulgular gözlemleri de içerecek şekilde görüşmelerdeki alıntılardan örnekler verilerek yorumlanmış ve öne çıkan beş ana tema başlığı (boşanmalar için uygun bir ortam, her taşın altından çıkan sorun: ekonomi, bir çıkış yolu: çok genç yaşta evlenme, bir tetikleyici faktör olarak iletişim araçları ve yıkılan gelenekten kalan boşluk) altında sunulmuştur. Anlatım her ne kadar analiz gereği ana temalar şeklinde parçalara ayrılıp sunulmuş olsa da esasen altı çizilerek belirtilmelidir ki, tüm temalar birbiri ile ilişkili ve iç içe geçmiş bir haldedir.

Boşanmalar İçin Uygun Bir Ortam

Katılımcıların pek çoğu Düzce'deki boşanmaların artışını Düzce'nin coğrafi ve sosyo-kültürel yapısı ile ilişkilendirmiş

bu ortamın boşanmalar için doğrudan veya dolaylı bir şekilde uygun bir zemin oluşturduğunu öne sürmüşlerdir. Örneğin Katılımcı (3) görüşmeye aynen şu ifadelerle başlamıştır:

Katılımcı (3, Merkez İlçe Nüfus Müdürlüğü çalışanı): “Şimdi bana kalırsa boşanmaların arttığını ben de düşünüyorum. Bunun pek çok nedeni var. Zaten Düzce kendisi bu iş için iyi bir ortam.

Araştırmacı: “Ortam dediniz, bu ortamdaki neyi kastettiğinizi biraz açar mısınız?”

Katılımcı (3): “Bakın burası bir geçiş yeri, burada trafik hızlı akıyor. Ticarete de bürokrasiye de aynı mesafe uzaklığındayız. Kendi arabanla iki bilemediniz iki buçuk saat sonra istersen İstanbul'da istersen Ankara'dasın. Etnik yapı çeşitli, nüfus artıyor, şehre göç durmuyor. Hızlı büyüyor Düzce, bu yakınlarda yeni bir sanayi bölgesi daha açıldı. Hangi milletten adam istersen burda var. Kadın erkek fark etmez çalışmak isteye-ne iş var. Şimdi kiralar da uygun. Şimdi burada her şey var, paran varsa her şey bulabilirsin. Buraya küçük Almanya diyenleri de gördüm. Şehir büyüyor ama kurumlar da aynı kurumlar, hizmetler de aynı hizmetler. Personel dersiniz o da aynı. Sorun çok ama yeterince kurum yok bunları çözecek, düşünecek. İşte ortam bu!”

Daha önce de değinildiği üzere Düzce, Türkiye'nin başlıca iki büyük metropolü olan İstanbul ve Ankara'nın tam orta noktasında yer alan bir ildir ve her iki

metropole karayoluyla 2,5-3 saatlik bir uzaklıktadır. Düzce'den İstanbul'a ve Ankara'ya yoğun bir hareketlilik vardır. Ayrıca Bölgenin diğer iki büyük kenti Kocaeli ve Sakarya'ya, liman ve ham madde kaynaklarına da yakın olup aynı zamanda deniz ve doğa turizmine de sahiptir. Halen devam eden göçler nedeniyle nüfusun mekanda hareketliliği oldukça yüksektir. Dolayısıyla genel olarak Düzce halkı Türkiye'deki teknoloji, ticaret, sanayi, sanat, kültür, spor, turizm, siyaset ve bürokrasiye dair tüm yenilik ve gelişmelerden haberdardır. Bu durum, Düzce'de ikamet edenlerin yaşam alanlarına ilişkin farkındalıklarının artmasını da beraberinde getirmektedir.

Katılımcıların aşağıda sunulan kimi ifadeleri özellikle İstanbul gibi bir metropol kent hayatındaki ilişki kalıplarının, çok değişken aile yaşam örüntülerinin ve alternatif yaşam biçimlerinin Düzcelileri de etkilediğini gösterir niteliktedir:

"Valla Düzce'li politikayı sıkı takip eder, İstanbul'u da bilir. İstanbul'u biliyorsa tamamdır. Nede olsa adı üstünde İstanbul. Gidip geliyorsun, görüyorsun her şeyi. Onda olanı, sende olanı. Bir mukayese yapıyorsun. Gençler çabuk adapte oluyor ve aynısını buraya getirmek, burda da görmek istiyor. Etkilenme çok olduğu için ister istemez oluyor bunlar." (Katılımcı 19, avukat)

"Düzcelinin bir ayağı İstanbul'da. İstanbul'da gördüğünü burada yaşamak istiyor." (Katılımcı 17, avukat)

Aşağıda bir anlatısına yer verilen Katılımcı (17)'nin dikkat çektiği üzere

Düzce'nin ilçeleri hem birbirine hem de şehir merkezine çok yakındır. Merkeze bağlı köylerin pek çoğundan her on beş dakikada bir Düzce'ye dolmuş kalkmaktadır. Bu durum özellikle köylerde kapalı bir ortamda ve sınırlı bir ilişki ağı içerisinde yaşayan gençlerin ilişki ağlarını genişletebilmekte; şehirdeki hayata adapte olmasını, oradaki yaşantıları gözlemlemesini ve haklarını öğrenebilmesini kolaylaştırmaktadır.

15 dakkada köyden merkeze dolmuş kalkan çok var. Yani 15 dakika sonra Düzce'ye inebiliyorsunuz. Mesela köydeki genç kadın geliyor, Düzce'de kendi gibi genç kızları görüyor. Evliyse evli kadınlara bakıyor, yasaları yasal haklarını duyuyor bir yerlerden. Mesela boşanmanın olduğunu öğreniyor. Dava açabileceğini öğreniyor. Sonra bir bakıyorsunuz kocasına adliyeden bir kağıt gelmiş... Adamın kendisine dava açıldığından haberi bile yok. Mahkemelik olduğunu, karısının böyle bir şey yapacağını aklının ucundan bile geçirmemiş." (Katılımcı 17, avukat)

Kalkınmada öncelikli bölgelerden biri olarak Düzce'de sanayi teşviklerinin süresinin uzatılmasıyla birlikte sanayi kuruluşları hızla artmaktadır. Genel olarak bu durum istihdam olanaklarını da olumlu yönde etkilemektedir. Bununla birlikte Toplu Konut İdaresi'nin (TOKİ) yaptığı binaların tamamlanmasından sonra Düzce, ucuz konut ve düşük kirali daire bulma bakımından da tercih edilir bir il olma pozisyonuna gelmiştir. Katılımcı (2) Düzce'deki bu tabloyu boşanma olgusuyla şu şekilde ilişkilendirmiştir:

“Şimdi şöyle bir bakın Düzce’ye, diyelim ki kadınsınız ve boşandınız. İki şey sizin için önemli olmalı: Bir, işiniz var mı? Çünkü artık kendi paranızı kazanmalısınız. İki, başınızı sokabileceğiniz hani kirası bakımından uygun bir daire bulabilir misiniz? Bu soruların ikisinin de cevabı Düzce’de evettir. Şimdi durum böyle olunca boşanma hızlanıyor tabii. Kadın da erkek de boşanırsam bana ne olur diye eskisi gibi sorgulamıyor kendini.” (Katılımcı 2, Merkez İlçe Nüfus Müdürlüğü çalışanı)

Benzer bir şekilde bir başka katılımcı Düzce’deki istihdam olanaklarının artmasıyla birlikte eskiye oranla daha fazla sayıda kadının çalışma hayatı içerisine girdiğini; kendi ayakları üzerinde duran kadınların artmasıyla boşanmaların doğrusal olarak arttığını belirtmiş ve bu doğrultuda şunları dile getirmiştir:

“Şimdi mesela özellikle açılan tekstil fabrikalarını gidin gezin çalışanların çoğu kadın. Kadının az da olsa bir geliri var. Geliri olan taraf her zaman için güçlü olur. Şimdi kadın öyle her şeyi kabullenici olmuyor. Eskisi kadar da sıkıntıya gelemiyor. İpler bir yerde koptu mu, hemen çözüm boşanmada oluyor. Eskiden olsaydı bir şekilde yeniden barışılır, yaşananlar sineye çekilirdi.” (Katılımcı 3, Merkez İlçe Nüfus Müdürlüğü çalışanı)

İstihdam ve ucuz konut olanakları, alıntılardan da anlaşıldığına göre daha çok kadınların boşanma kararı almalarında etkili olmaktadır. Kadının iş hayatına atılması ile boşanmalarda artış zaten bilinen sosyolojik gerçeklikler arasındadır. Evde kurulan otorite ilişkilerinde

gelir sahibi olmak önemli bir avantaj sağladığından kadın böylece otoriteye ortak olmakta, otoritenin paylaşılması eşitliliğe dayalı evlilik kültürünü içselleştiremeyen ailelerde çatışmalara hatta boşanmalara kadar gidebilmektedir. Bir de buna ucuz konut olanağı eklendiğinde kadın yeniden kök ailesine ya da doğup büyüdüğü ortama dönmek zorunda kalmayacağından bu süreç hızlanabilmektedir.

Öte yandan katılımcıların ifadelerine göre Türkiye geneli düşünüldüğünde Düzce, kadınların sosyal hayatta daha özgür ve rahat oldukları bir il olma özelliğini uzun süredir taşımakta; özellikle il merkezinde kadınlar sosyal hayatın her alanına giderek daha fazla nüfuz etmektedir. Kadının sosyal hayatta bu denli görünür olmasında istihdam olanaklarının yanı sıra kültürel çeşitliliğin ve daha önce sözü edilen coğrafi konumun da etkisi büyüktür. Tüm bu faktörler kadın ve erkeğin rollerini değişime uğratmakta şayet deyim yerindeyse ataerkil düzene hitap eden toplumsal cinsiyet rollerinde bir yumuşamaya neden olmaktadır.

“Düzce’de kadının kendi ayakları üzerinde durma olanağı fazla.” (Katılımcı 18, avukat)

“Düzce’nin ataerkil yapısı galiba sendeleniyor. Ben çocukluğumdan bilirim, aslında halen de bir parça o alışkanlıklarım vardır. Bize kabada-yılık öğretilirdi. Sözünü sakınmayacak-sın, arkasında duracaksın, gereğini de yapacaksın. Diyorum şimdi ben de bile halen bu tür ataerkillik var. Ama bir değişme de görüyorum. Kadın bu kadar sosyal hayatın içinde miydi? Taşit kullananlar hiç

dikkatinizi çekti mi? Hangi şehirde bu kadar kadın şoför var?” (Katılımcı 17, avukat)

“Düzce kadını ben güçlü de buluyorum.” (Katılımcı 4, öğretim üyesi)

“Düzce'nin erkeği hala bir yanıyla Karadeniz erkeği. Otoritesi sarsılacak diye ödü patlıyor. Kendi çorabını makineye atmayı gurur meselesi yapıyor. Mesela bana gelen bir vada adam normalde öyle olmamasına rağmen eve misafir gelince karısına karşı hiç olmadık kadar sert davranıyormuş. Boşanma nedenleri de ne biliyor musunuz? İşte bu! Karizmayı çizdirmeme meselesi yani.” (Katılımcı 20, avukat)

Toplumsal cinsiyet rollerinin kadının lehine daha fazla eşitlikçi bir zemine kayması aile içi yaşamı da doğrudan etkilemekte; bu durum kadının evlilik yaşantısına ilişkin beklenti ve taleplerini daha fazla dile getirmesine olanak sağlamaktadır. Evlilikte kadın bu güne kadar sürekli idare eden, koruyan-kollayan, alttan alan-sineye çeken, aldığı emirleri harfiyen yerine getiren bir nesne olmanın ötesinde artık bu birlikteliğin aktif bir öznesi olma yolunda bir hayli mesafe kat etmiştir. Katılımcı (19) “elma” ve “kiraz” örneğinden yola çıkarak bu durumu çok veciz bir şekilde şöyle dile getirmiştir.

“Bize bugüne kadar evlilik deyince karı-koca için bir elmanın iki yarısı denirdi. Şimdi öyle mi? Hayır. Pek öyle gelmiyor bana. Bu eskidenmiş. Hakikaten adam dışarıda çalışıyor, kazandığını eve getiriyor, kadının bunu ev için harcıyor, çocuklara bakıyor ev işlerini görüyor. Böyle

birbirlerini tamamlıyorlarmış. Şimdiyse her ikisi de dışarıda çalışıyor, evi çekip çeviriyor, çocuklara bakıyor. Yani şimdi bir benzetme yaparsak o Sezen Aksu'nun şarkısında ki bir elmanın iki yarısı değiliz. Hani galiba bir türküde söyleniyordu bir dalda iki kiraz; biri al biri beyaz. Yani aynı daldasınız ama iki ayrı şeysiniz. Bence biz artık bunu görmeliyiz ve bunu da konuşmalıyız.” (Katılımcı 19, avukat)

Düzce'de çok sayıda farklı etnik grubun bir arada yaşaması boşanmaları etkileyen sosyo-kültürel ortama bağlı bir diğer önemli faktör olarak öne çıkmaktadır.

Düzce özellikle “93 Harbi” diye bilinen Osmanlı-Rus Savaşından sonra Kafkaslardan, 1912'deki Balkan Harbi'nden sonra Balkanlardan ve Doğu Karadeniz Bölgesinden çok sayıda de göç almıştır. Son yıllarda ise Türkiye'nin çok değişik yerlerinden, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden göç almaya devam etmektedir. Dolayısıyla Düzce'de çok sayıda etnik grup bir arada bulunmaktadır. Katılımcı (10) bu durumu “plakasındaki sayı kadar (81'i kastetmektedir) farklı milletin bulunduğu 18 lehçenin konuşulduğu bir yer burası” şeklinde ifade etmiştir. Düzce'de bu denli farklı etnik grupların bulunması bir yönüyle kültürel zenginliği artırmış, diğer yönüyle kültürlerdeki özellikle konumuz açısından evlilik ve boşanma algısı ve geleneğini çok yönlü etkilemiştir. Katılımcıların anlatılarından bazı etnik gruplarda evlilik konusunda tutucu bir tavır halen varlığını korurken bazılarında ise evliliğe karşı daha esnek yaklaşımların sergilendiği anlaşılmaktadır. Katılımcı (14) sosyal

kontrolün zayıf olduğu bazı etnik gruplarda boşanmalar için uygun bir ortam bulunduğunu; bu gruplarda çiftlerin hiçbir aile baskısı veya engeli olmaksızın istedikleri anda boşanabildiklerini ifade etmiştir. Katılımcı (14) “aynı ortam içerisinde her kültürden herkesin bir şeyler aldığını” öne sürerek bu etkileşim sonucu “boşanmanın gayet normal algılanabildiğini” belirtmiştir. Bu doğrultuda Katılımcı (17)’nin de vurgulamış olduğu gibi Düzce’de kimi etnik gruplarda evlenme çok kolaydır; uyulması gereken çok az sayıda ritüel vardır; nişanlılıkla evlilik süresi çok az tutulmakta ve boşanmalara da öyle kötü gözle bakılmaktadır. Evlilik ve boşanmalara ilişkin aynı coğrafyadaki bu farklı bakış açılarının birbirini etkilemesi, belli ölçülerde değiştirmesi ve dönüştürmesi kuvvetli bir ihtimaldir.

“Düzce’nin oluşumunu sağlayan değişik etnik kökenlerde, bazılarında aile yapısına sadakat son derece önemliken ne olursa olsun aile yapısının devamı sağlanması beklenirken kimi etnik kökenlerde de hani örnek olarak söyleyeyim (bir etnik grubu örnek verir) evlilik kavramı, sadakat mefhumu çok alt düzeyde indirgenmiş sınırlarla yaşanan bir şeydir.” (Katılımcı 12, sosyal çalışmacı)

Her Taşın Altından Çıkan Sorun: Ekonomi

Görüşmelerde istisnasız tüm Katılımcıların Düzce’deki boşanmaların nedeni olarak öne çıkardıkları ortak faktör; bir şemsiye kavram olarak ‘ekonomi’dir ve bu kavram maddi yaşam koşulları ve geçim sıkıntısını ifade etmek için kullanılmıştır. Düzce’deki boşanmaları

tetikleyen olası nedenler konuşulmaya başlandığında Katılımcılar söz birliği etmişçesine ekonomik nedenleri ilk sıraya yerleştirmişlerdir.

“Düzce’deki boşanmaların yüzde sekseni maddi ekonomik nedenlerden kaynaklanıyor... Ekonomi düzelirse o dediğimiz boşanma mevzularının yüzde sekseni, yüzde onlara yüzde yirmilere iner.” (Katılımcı 16, muhtar)

“Bunun (boşanmayı kasteder) nedeni olarak da özellikle Düzce’nin kalkınmada öncelikli bölge olmasının nedeni olan ekonomik sorunların aileleri de etkilediğini düşünüyorum. Bu maddi sorunların aile içinde sevgi saygının azalmasına neden olduğunu düşünüyorum.” (Katılımcı 4, öğretmen üyesi)

“Basitleştiriyorum; boşanma, parasal bir faktördür Düzce’de... Eğitimden uzak bir il olduğu için, okumaktan uzak bir il olduğu için sadece ben ekonomik sebepleri ön plana alıyorum. Gördüğüm bu, anladığım bu. Düzce parayla huzur bulan bir şehir. Düzce’ye para girerse huzurlu, para girmezse huzursuz.” (Katılımcı 5, emniyet amiri)

Her ne kadar maddi yaşam koşullarındaki zorluklar katılımcılar tarafından ön plana çıkarılmış olsa da Düzce il merkezinde ve genelinde (Yığılca ilçesi dışında) geçim olanaklarının yetersizliğinden bahsetmek biraz güçtür. Daha önce de değinildiği üzere Düzce’nin gelir kaynakları çok çeşitlidir; istihdam olanakları bakımından Düzce, Türkiye’nin elverişli illeri arasındadır. Halen Düzce’ye Türkiye’nin

değişik bölgelerinden yapılan göçler bunun tipik bir göstergesidir. O halde burada ekonomik nedenler diye kastedilen sorunun kaynağı daha farklı yerlerde aranmalıdır. Örneğin bir faktör, yaygın olduğu bilinen nitelsiz iş gücüdür. Son yıllarda bir kıpırdanma içerisinde olsa da Düzce'de eğitim düzeyinin düşük olması nitelsiz iş gücünün en önemli nedenidir. Nitekim araştırma kapsamında yapılan gözlemler sonucunda Düzce'de sanayi ve iletişim sektöründe nitelikli iş gücüne duyulan ihtiyacın çevre illerden karşılandığı anlaşılmıştır. Öte yandan söz konusu bir diğer faktör bireysel düzeyde tutum ve davranışlarla ilintilidir. Katılımcı (2)'den yapılan aşağıdaki alıntı bu düşüncüyü destekler niteliktedir.

“Şimdi tamam ekonomik sorunlar diyorum ama doğruyu da söylemek lazım. Düzce öyle yabana atılacak bir il değil. Çalışan için çok imkan vardır. Şöyle bir bakın Gümüşova'dan bu tarafa her yer fabrika ve daha da olacak. Ama sorun bu değil ki, aileler bilinçli değil, kimse cebindeki paraya göre hareket etmiyor. Herkes başkasına özeniyor, onda var ben de niye yok. Adam yeni evli ama her şeyim olsun istiyor. Evine her şeyi almak istiyor, plazmasından tutun da. O zaman ne yapıyor yükleniyor kredi kartına. Ödeyemeyince bir de faiz de binince icra kapısına dayanıyor. O evin tadı kaçıyor. Şimdi bunun bir de tekrarlandığını farz edin. Bu sefer ne oluyor adamın evi barkı gitti. Kadın da gücü yetiyorsa çoluğu çocuğu alıyor yetmiyorsa öylece bırakıp gidiyor.” (Katılımcı 2, Merkez İlçe Nüfus Müdürlüğü çalışanı)

Katılımcı (2)'nin ifadeleri Düzce'de birbirine imrenme (özenti) davranışının ve bununla yakın ilişkisi bulunan lüks tüketim alışkanlığının yaygın olduğuna işaret etmektedir. Sahip olunan eşya ve tüketime konu olan miktarı, ailenin prestiji (ve gücü) olarak görmenin özellikle dar gelirli aileler için tam bir felaket olacağını söylemek herhalde zor değildir. Gelir ile gider arasındaki dengeyi bir türlü sağlanamaması çiftler için yaşamı güçleştirebilmek bir yana içinden çıkılmaz hale dönüştürebilmektedir.

Düzce'de geçim şartlarıyla ilişkili olup görülme olasılığı fazla bireysel düzeyde tutum ve davranışlarla ele alınacak bir önemli husus ise Katılımcı (3)'ün ifadesiyle “çalışmaya karşı isteksizlik”tir.

Düzce'de deprem sonrası bir takım fırsatlardan yararlanarak elde ettiği gayrimenkullerle ve sadece fındık üretiminden kazandığı gelirle geçinen pek çok aile bulunmaktadır. Bu ailelerin bir kısmında aile reisinin ve yetişkin bireylerin çalışmaması doğal karşılanabilmektedir. Adını koymak gerekirse bu durum tam bir “hazır tüketme”dir. Katılımcıların ifadelerinden kimi toplum kesimlerinde bu tür davranış örüntülerinin yerleşik bir hal almasında yaşanan depremin de önemli bir etkisi vardır. Şöyle ki; deprem sonrası kriz ortamında çadırlara ve prefabriklere doldurulan insanlar hazırı dayalı tüketime alıştırmış, ihtiyaçlar aile bazında inceleme yapılmadan ve kimi zaman da abartılı bir şekilde fazlasıyla karşılanmıştır. Katılımcı (16)'nın benzetmesiyle Düzceliye sürekli balık verilmiş, ancak balık tutması bir türlü öğretilmemiştir. Bu Katılımcıya göre zaten Düzce halkının büyük bir kesiminde yılın sadece yaz aylarında çalışmayı gerektiren buna karşılık epeyce gelir getiren fındık

üretimine dayalı garanti bir gelir vardır. Bu durum insanlarda çalışmaya yönelik isteksizlik doğurmaktadır ve deprem sonrası uygulamalarla da bu isteksizlik adeta pekiştirilmiştir. Bugün ailelerin bir kısmında görülen huzursuzluğun bir kaynağı da yerleşik hal alan hazıra dayalı tüketim kültürüdür.

“Şimdi bakın burada Türkiye’de iki bin ikide kriz vardı, Düzce’de kriz yoktu. Neden yoktu söylüyeyim. Yüz lira kira yardımı yapıyordu devlet, tüp fişi veriyordu, elektrik bedavaydı, su bedavaydı. Her şey bedavaydı... Para sınırı yoktu Düzce’de. Herkeste her evde para vardı ama huzur yoktu.” (Katılımcı 15, muhtar)

“Bize balık tutmayı öğretin balık vermeyin diye haykırдық. Ben gazetelerde söyledim, beyanatta bulundum. Çünkü Düzce’ye hiç ummadığın yerden para geliyordu... Bunları tutamazsın, bir şekilde vermek zorundasın, çadırlara para atıyorlardı ya!. Paraya boşuldu insanlar. Şimdi iki bin altına doğru gelince deniz bitti, deniz bitince o rahatlık bitince ailelerde psikolojik ailevi harpler başladı.” (Katılımcı 16, muhtar)

Düzce’nin refah düzeyinin yüksek oluşu elbette her ailenin yaşam standardının yüksek olduğunu göstermez. Araştırma kapsamında İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü’nde yapılan incelemelerde gerçekten Düzce’de geçim sıkıntısı çeken, aynı ve nakdi yardıma muhtaç hiç de azımsanamayacak bir kesimin olduğu da tespit edilmiştir. Bununla birlikte görüşmelerde Katılımcılar ekonomik güçlükler nedeniyle boşananların çoğunluğunun “anlaşmalı boşanma” sonucu

boşanmış olduklarını bildirmişlerdir. Dava türlerine göre Düzce İl Nüfus Müdürlüğü’ndeki boşanmalara ilişkin kayıtlar boşanmaların yarısına yakınının (%45,40) anlaşmalı boşanma olduğunu göstermekte ve dolayısıyla katılımcıları haklı çıkarmaktadır. Oluşmuş bir görüntü çizen bu durumun üzerine gidildiğinde olayın şöyle bir arkaplanı olduğu anlaşılmıştır: Geçim zorluğu çeken çiftlerin önemli bir kısmı boşanmak suretiyle ödeyemedikleri borçlar nedeniyle icra altına girmekten kurtulmakta veya sosyal mevzuatın tanıdığı bir takım olanaklardan yararlanarak (örneğin boşanan kadının ölmüş babasının emekli maaşını almaya hak kazanması, boşanan kişilere Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu ile İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü fonlarından yardım almada öncelik tanınması gibi) bir takım kazançlar elde etmektedirler. Ancak resmîyette boşanmış olmalarına karşın karı-koca şeklinde fiilen aynı çatı altında yaşamayı da sürdürmektedirler.

“Ayrıca bir de icra hususları var. Mesela bir hususta, mesela bir eş icra altına giriyor işte borç altına giriyor kefaletten ya da kendisi kredi çekiyor, karşılayamıyor ve haciz falan gelecek. Bu sefer o yola (boşanmayı kasteder) başvuruyorlar. Mesela mallar eşinin adınaysa ayrılıyorlar ki o mallara haciz konmasın diye.” (Katılımcı 1, İl Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüğü çalışanı)

“Anlaşmalı boşanmaların altında biraz önce dediğim gibi maddiyat var. Annesinin maaşından faydalanacaktır, babasının maaşından faydalanacaktır. Bu kişiler yine aynı evde oturur ama kişiler nüfus kayıtlarında

boşanmış gözükürler.” (Katılımcı 3, Merkez İlçe Nüfus Müdürlüğü çalışanı)

Gerçekte sosyal mevzuatın aslında tamamen çağın gereklerine göre düzenlenmiş bir takım hükümlerinden menfi yönde yararlanmak adına boşanma yolunu seçmek katılımcılara göre Düzce’de kendisini hissettirir şekilde görünür hale gelmiştir. Denetim eksikliğini de gündeme getiren bu durum tam bir “sosyal mevzuatı kötüye kullanma”dır ve boşanmaların artışında hem önemli hem de yanıltıcı bir etkidir.

Bir Çıkış Yolu: Çok Genç Yaşta Evlenme

Katılımcıların boşanmaların arkaplanında yatan etkenlere ilişkin görüş birliği içerisinde olduğu faktörlerden bir diğeri Düzce’de yaygın olarak görülen “çok genç yaşta evlenme” olgusudur.

TÜİK’in yayınladığı istatistikler incelendiğinde Düzce’deki evlenen çiftlerin yaş itibarıyla çok genç yaş grupları arasında yoğunlaştığı görülecektir. Boşanma dosyalarındaki kayıtlara göre Düzce’de; kadınlar çoğunlukla 16-19 yaş grubunda (%36,40), erkekler ise 20-24 yaş grubunda (%34,73) evlenmişlerdir. Burada dikkat çekici ve şaşırtıcı olan husus bilindiğinin tersine erken yaşlarda evliliklerin Türkiye’nin Batısında yer alan bir ilde yaygın olarak görülmesidir.

Kuşkusuz erken yaşta, henüz sosyal ve psikolojik yönden belli bir olgunluğa erişmeden evlenmek, çiftler için son derece riskli bir durumdur ve işin başından itibaren boşanma için kapı aralanmıştır. Düzce’de “daha çocuk

yaşta evlilik gibi ağır bir sorumluluk alınıyor” (Katılımcı 8) olmasının gerekçelerini katılımcıların alıntılarında bulmak mümkündür. Sözkonusu gerekçelerin başında “eğitimsizlik” gelmektedir. Katılımcıların bildirdiğine göre çok genç yaşta evlenenlerin pek çoğu düşük eğitim düzeyine sahiptir.

“İkincisi, eğitimsiz ailelerden; işte bu çocuk kaçırma meselesi. Kaçan da kaçırılan da eğitimsiz. Bunun bir kültürel yaşam olduğunu zannediyorlar. E ben de kaçtım, kızım da kaçsın olacak? Böyle bir şey yok! Yani kızınız kaçmasın, kızınız daha çocuk. On yedi yaşında, on altı yaşında. Tersini savunan annelerle de konuşmuşluğum vardır. İşte ne olacak, bir kişiyi sevse ne olacak diyenleri de gördüm. İşte bu adamı sevmiş onla yaşasın. Ya arkadaş, sevip sevmediğini nerden biliyor-sun?” (Katılımcı 5, emniyet amiri)

Aşağıdaki anlatıdan da anlaşılacağı gibi Düzce’de öteden beridir evlilik genç kuşaklar arasında köylerdeki sınırlı ve kapalı ortamlardan veya aile baskılarından kurtulmanın bir yolu olarak görülmektedir.

“Evlilikten ne anladıklarını bilmiyorlar. Psikolojik olarak hazırlanmıyor, tahammül güçleri oluşmuyor. Aslına bakarsanız okumamış, hayattan öyle çok beklentisi olmayan genç kızların, köydeki kapalı ortamdaki kurtulmanın, göz önünde olmaktan kurtulmanın tek çıkış yolu belki de en meşru yolu evlenmek. Bir de aile baskısı görenler var, onlar da bu yola başvuruyor... Gözü kara oluyor buranın gençleri. Önünü arkasını pek kestirmeden

evleniyor.” (Katılımcı 2, Merkez İlçe Nüfus Müdürlüğü çalışanı)

Düzce il merkezindeki farklı sosyal sınıflardaki kadın erkek ilişkilerinde genel veya kesin bir normatif ölçünün bulunduğundan bahsetmek güçtür. Katılımcıların ifadeleri özellikle ilçelerde ve köylerde hali hazırda ilişki kalıplarının büyükçe oranda geleneklerin ve dini kuralların etkisi altında olduğuna işaret etmektedir. Yapılan inceleme ve gözlemler sonucunda sözlenen veya nişanlanma gibi bir toplumsal akit olmaksızın birbirlerine duygusal yönden bağlılık geliştiren gençlerin şehir ortamında da toplumun dışlama, kınama veya ayıplama gibi yaptırımlarıyla karşılaşabileceği anlaşılmıştır. Çok genç yaşta olmasına karşılık bu gençler Katılımcı (8)'in anlatısında olduğu gibi herhangi bir yaptırım görmemek için yeterince birbirini tanımadan var olan duygusal ilişkilerini kısa yoldan evlilikle sonuçlandırmak durumunda kalabilmektedir.

“Bakmayın siz ilin giderek büyüdüğüne, değiştiğine. Sonuçta burası küçük yer. Hani şahsen onayladığımdan söylemiyorum ama gençler flört yapamıyor, önceden görüşemiyor birbirini tanımak için. Çare evlilik oluyor. Nereye gidecek, dedim ya küçük yer burası kaçacak köşe bucak yok, yoksa adı çıkar.” (Katılımcı 8, din hizmetleri uzmanı)

Düzce'de daha önce değinildiği gibi lüks yaşama özenti ve güç gösterisinde bulunmaya yönelik toplum katmanlarında revaç bulan bir takım davranış örüntüleri de bir yönüyle çok genç yaşta evlenmeye zemin hazırlamaktadır.

Hızlı bir toplumsal değişim sürecinde olan Düzce, kişi başına düşen gelir ortalaması bakımından Türkiye'nin önde gelen illerinden birisidir. Yeniden hatırlamak gerekirse ulaşım, ticaret ve sanayisinin yanında tarım (özellikle fındık) ve kısmen turizm gibi çeşitli gelir kaynakları bulunan bir ildir. Bu ilde gelir kaynaklarına bağlı olarak refah düzeyi görece olarak yüksektir, para sirkülasyonu hızlıdır ve lüks tüketim eğilimleri giderek yaygınlaşmaktadır. Dolayısıyla öteden beridir toplum katmanlarında Katılımcı (16)'nın deyişiyle “güç gösterisi” nadiren değil, sıklıkla görülebilmektedir. Kimi zaman evlilikler toplumun yaşam kodlarında yer bulmuş olan bu tür gösteri ihtiyacının ana malzemeleri olabilmekte; bu doğrultuda Katılımcı (8)'in ifade ettiği gibi gençler belli bir olgunluğa gelmeyi bekleme, eğitime devam etme veya bir iş sahibi olma gibi zahmetli uzun soluklu yolları deneme yerine kısa yoldan evliliği tercih edebilmektedir.

“Ben Düzce'ye gelin geldim. Ama bu kadar şatafat ve gösterişi hiçbir yerde görmedim. Resmen şatafata ve evliliğe özendiricilik var. Okuyup ne yapacaksın zaten evlenince sahip olmayı düşlediğin şeylere hemen sahip oluyorsun.” (Katılımcı 8, din hizmetleri uzmanı)

Düzce'de her iki cinsiyet açısından da geçerli olan genç yaştaki evliliklerde üzerinde durulması gereken bir diğer husus ise “kaçarak evlenme”dir. Esasen kaçarak evlenme tüm Türkiye'de rastlanabilecek bir evlenme biçimidir ancak bölgeden bölgeye farklılık göstermekle birlikte hepsinde şu ortak temalara rastlanmaktadır: Tarafların en azından birinin kök ailesi gençlerin

evlenmelerine razı değildir ve kaçarak evlenme gerçekleştiğinde gençler kök aileleri tarafından çeşitli yaptırımlarla karşılaşılır. Katılımcıların ifadelerine göre Düzce’de bu durum bazı kültürlerde oldukça farklı bir görüntü çizmektedir. Örneğin bazı kültürlerde kaçarak evlenme olayına kök ailelerce açıktan olmasa da üstü kapalı bir şekilde onay verilebilmekte, evlilik gerçekleştiğinde herhangi bir yaptırım uygulanmamakta hatta evlilik boşanmayla sonuçlandırıldığında genç kadın ya da genç erkek hiçbir yaptırımla karşılaşmaksızın rahatlıkla yeniden kök ailesine dönebilmektedir. Katılımcıların ifadeleri kaçarak evlenen gençlerin plansız hareket ettiklerini; bu evliliklerde duygunun ön plana mantığın ise ikinci plana itildiğini ve gençlerin geleceği hiçbir zaman hesaba katmadıklarını açığa çıkarmaktadır. Bu tür evliliklerin boşanmayı zaten potansiyel olarak bünyesinde taşıdığını söylemek zor değildir.

“Benim yaptığım incelemelerde, inanın dosyaların yüzde almıştan fazlası kaçarak, bilinçsiz evlilikler. Burda da geçimsizliğin sebebini ben buna bağlıyorum. Bilinçsiz olarak yapılan evlilikler napıyor o cicim ayları bittikten sonra özellikle insanlar gerçek dünyaya dönüyor ve şiddetli geçimsizlik dediğimiz olay başlıyor. Çünkü birbirlerini doğru dürüst tanımadan daha kaçma çok doğal meşru olarak görüldüğü için özellikle anne babalarda da ailelerde de bu meşru olarak görülebiliyor.” (Katılımcı 13, rehber öğretmen)

“Bir anda karar veriyorlar, kaçarak evleniyorlar onun sonrasında akabinde yedi ay sonrada her şey bitiyor. Tahammül yok, sabır yok,

sorumluluk alma diye bi şey yok, yani sorumluluk alıp ben bu sorumluluğun altından nasıl kalkarım diye bir şey yok gençlerde.” (Katılımcı 14, rehber öğretmen)

Bir Tetikleyici Faktör Olarak İletişim Araçları

Görüşmelerde özellikle iletişim konusu çok sık üzerinde durulan konular arasında yer almıştır. Katılımcılar iletişim araçlarıyla (başta internet olmak üzere televizyon, cep telefonu ve gazeteler gibi) boşanmalar arasında doğrusal ilişki kurmuşlar ve bunlar hakkında çok da serzenişte bulunmuşlardır.

Düzce halkı yine coğrafi konumu ile bağlantılı olarak iletişim alanında yenilikleri takip etme ve iletişim olanakları bakımından son derece avantajlı bir ildir. Örneğin Katılımcı (17)’nin belirttiği gibi “internet en ücra köydeki evler de bile bulunmaktadır.” Katılımcıların pek çoğu iletişim araçlarının toplumdaki genel ahlakı, mahremiyeti ve birlikteliği bozucu yönde etkileri olduğunu düşünmektedir. Yine Katılımcıların tespitlerine göre iletişim araçlarının bir nevi “kötüye kullanımı” söz konusudur.

“Bugün bakıyorsunuz ki bizim gençlik dönemlerimiz, ki biz yetmişlerin kuşağıyız yani öyle diyelim, biz o zamanlar kadın erkek ilişkileriyle ilgili mahrem sınırlarımız hiçbir zaman deşifre edilmezdi. Yani çok gizli ve kapaklı veyahutta mahrem alanlarımız içerisindeydi. O mahrem alanlarımızı bir sır, bir emanet olarak bildik ve bunu hiçbir zaman deşifre etmezdik. Bugün basın yoluyla, televizyon yoluyla artık bu alan açıkça her şeyi tahrike çağırıyor.” (Katılımcı 9, İl Müftülüğü çalışanı)

“Fesbuk, msn, cep telefonu, televizyondaki evlenme programları, yerli diziler... Bunların hepsi ne idüğü belirsiz evlilikler üretiyor. Bir cep telefonu mesajıyla ya da çağrısıyla insanlar eş buluyor! Bu evliliklerde ne sevgi var, ne saygı var, ne emek var, ne fedakarlık var. Ama adı evlilik oluyor. Bir kere sen karşındakini ne kadar tanıyarak evlendin? Sonra da niye boşanmalar artıyor diyoruz!” (Katılımcı 18, avukat)

“Biz teknolojiyi niyeyse hep tersinden kullanıyoruz. Açık konuşacağım, nerede bir ahlaksızlık var işin o kısmını hemen öğreniyoruz.” (Katılımcı 16, muhtar)

Katılımcı (10)'un aşağıdaki alıntısında olduğu gibi bazı katılımcılar iletişim araçlarının kötüye kullanımının (bu doğrultuda yaygın olarak kullanıldığı bilinen internetin) eşler arasında sadakatsizlikleri artırdığını, evlilik bağını ve evlilik içi mahremiyeti zedelediğini bunun sonucunda boşanmaların arttığını düşünmektedir.

“Düzce’de sadakatsizliklerin arttığından konuşuluyor. Ben buna bir şey ekleyeyim. Konuşulan sadece erkeklerin sadakatsizliği oysa kadın sadakatsizliği de hiç az değil. O da misilleme yapıyor. Eski görevimde şöyle bir tespitim oldu; bu sadakatsizlik olayı her kesimde var. Hani şöyle bir adama da kadına da bakıyorsunuz, bunlar asla böyle işler yapmazlar diyorsunuz. Çok mütedeyyin gözüküyorlar hani kılık kıyafetleriyle falan. Hele internetten kadının bir başka adama yazdıklarına adamın da aynı şekilde bir başka kadına yazdıklarına bakıyorsunuz çünkü

mahkemeye delil olarak bunlar sunuluyor.” (Katılımcı 10, aile mahkemesi hakimi)

Düzce’de internetin ücra köylere kadar ulaştığını yeniden hatırlayacak ve üzerine “kötüye kullanma” yaygınlığını ekleyecek olursak Katılımcı (10)'un tespitlerinde hiç de haksız olmadığı sonucuna ulaşabiliriz. Öte yandan boşanmalarla ilişkili üzerinde çok fazla serzenişte bulunan iletişim araçlarından bir tanesi de televizyon olmuştur. Bir katılımcı, “beyaz cam” olarak nitelendirdiği televizyonun açıkça ahlaksızlık ürettiğini ve bunu meşrulaştırdığını dile getirmiştir.

“İşin görünmeyen tarafına geçelim: Beyaz cam! (eliyle oturduğu yerin tam karşısında açık halde bulunan televizyonu işaret eder) Bizim ahlaki çöküntümüzün tek nedeni bu. Bunu samimiyetle söylüyorum... Bu işin baş sorumlusu beyaz cam.” (Katılımcı 15, muhtar)

Katılımcıların açıkça ifadelerinden de anlaşıldığına göre Türkiye’de her gün yayın yapan yüzlerce kanal arasında doğru ve tarafsız haber sunan, etik ilkelere bağlı kalarak toplumu bilgilendiren ve eğiten çok az kanal vardır. Zaten o kanallar çok da izleyici bulamamaktadır. Pek çok televizyon kanalında gösterilen reklamlar ve dizilerde bol miktarda bir başına özgür yaşam anlayışı kitlelere pompalanmakta; evlilik öncesi ve evlilik esnasında gerçekleşen gayri-meşru ilişkiler normalleştirilmekte, aile içi tartışmalarda hemen evi bırakıp gitme, soluğu mahkemede alma gibi yanlış rol modeller topluma sunulmaktadır. Popüler kültürün yörüngesindeki bu yayın anlayışı aileye olan

inancı ve bağlılığı zayıflatmakta evlilikleri sarsmakta, eşleri huzursuz ve tedirgin etmektedir.

Yıkılan Gelenekten Kalan Boşluk

Katılımcılar görüşmeler esnasında depremden önce ve depremden sonra olmak üzere Düzce'yi iki ayrı dönem içerisinde ele almışlardır. Örneğin Katılımcı (4)'e göre boşanmaların nedenleri bakımından deprem döneminin Düzce'si ile Deprem sonrasının Düzce'si farklı bir görüntü çizmektedir:

“Bundan bir on yıl öncesinde ben boşanmayı ele alırken neden şiddetli geçimsizlik dersiniz o zaman derdim ki deprem oldu, depremden sonra insanlar şeye çıktı, prefabriklere çıktı. Özel hayat diye bir şeyleri kalmadı. Gelirleri azaldı, işyerlerini kaybettiler. Ona bağlı, şiddetli geçimsizliğe bağlıdır derdim. Ama şu anda o konjoktür bitti artık. Şu anda çok daha farklı kendisini geliştirmeye çalışan bir Düzce var, kendisini var etmeye çalışan insanlar var.” (Katılımcı 4, öğretim üyesi)

Katılımcıların çoğunluğuna göre deprem öncesi Düzce, gelenek ve değerleriyle iç içe yaşamakta; yavaş yavaş ama emin adımlarla bölgesinde yükselen bir cazibe merkezi olma yolundadır. Bolu'nun ilçesi olmasına karşın özellikle ticaretle ve sanayileşmede ondan hiç de geri kalmış değildir. Kültürel çeşitliliği bünyesinde barındıran toplumsal yaşamda karmaşa değil sağduyu ve sükunet hakimdir. İlçede eğitim düzeyi düşüktür; gelenek ve değerlere bağlılığın bir gereği olsa gerek toplumsal kontrol yüksektir, bugüne oranla nispeten daha az sosyal sorun yaşanmaktadır.

Depremden hemen sonra il statüsüne kavuşan Düzce, depremi izleyen ilk iki-üç yıllık bir süre zarfında yaşadığı şokun etkisiyle derin bir sessizliğe bürünmüştür. Halkın büyükçe bir kısmı uzunca bir süre çadırlarda ve prefabriklerde yaşamak zorunda kalmıştır. Bir kısmı ise depremden sonra hızlı bir şekilde oluşturulan “Kalıcı Konutlar Bölgesi”ne taşınmıştır. Bu süreçte prefabriklerde ve Kalıcı Konutlarda yani yeni ve aşınan olmayan farklı mekanlarda geçen aile yaşantıları, ele aldığımız konu açısından da son derece kritik bir öneme sahiptir.

“Şimdi insanların hayalleri vardır, hanımları vardır çocukları vardır. Şimdi normal bu neticede cinsellik farklı bir konudur tabii. İnsan vücudu bunu istiyordu. Nasıl ki erkek istiyorsa kadın da istiyor. Ama ne oluyor yirmi metre kare yerde yaşıyorsun çocuğun yanında bunu yaşayamıyorsun. Bundan dolayı psikolojik sorunlar yaşandı. Bundan dolayı erkek karısına kızdı gitti başkasıyla beraber oldu.” (Katılımcı 15, muhtar)

“Burada eskiden yerleşik Düzce'deyken adam şurada oturuyordu, kızı şurada, oğlu şurada, şeyi şurada oturuyordu. Temel bir diyalog vardı. Peş peşeydi evler yan yanaydı. Sürekli girilip çıkılıyordu, giliş geliniyordu. Şimdi Kalıcı Konutlara geçtik onun negatif bir etkisi bu. En yakın arkadaşlar bile birbirinden kopmaya başladılar.” (Katılımcı 5, emniyet amiri)

“Depremden sonra toplum kendini toparlayamadı. Bu ortamda hayat durmadı tabii, evlilikler de oldu. Mesela Kalıcı Konutlarda hiç birbirini

tanımayan aileler birbirine komşu oldu, kız alıp verdi, Bu ortam birbirini tanımadan evlenmeyi getirdi. Uzun vadede faturası da ağır oldu. En azından ben öyle görüyorum.” (Katılımcı 20, avukat)

Depremi izleyen dördüncü ve beşinci yıldan itibaren Düzce kıpırdanmaya başlamıştır. Özellikle son iki-üç yıldan bu tarafa ilde gözle görülür bir canlanma kendisini hissettirmektedir. Ancak bu canlanmayla birlikte Düzce’de toplumsal yaşamda pek de iç açıcı olmayan ve aile yaşamlarını olumsuz etkileyen bir bakıma boşanmaları da tetikleyen önemli değişimler de yaşanmaya başlamıştır. Pek çok katılımcı bu durumu “travmanın uzun süreli etkisi” olarak değerlendirmiştir. Gerçekten de doğal afetler arasında en yaygın ve en çok yıkıma neden olan deprem, travmatik olaylara verilecek tipik örneklerden de biridir ve her travmanın kısa, orta ve uzun döneme hem bireysel hem de toplumsal düzeyde etkileri bulunmaktadır. Söz konusu etkiler psikolojinin kötüye gitmesi, ekonomik durumun bozulması, kültürel değerlerde değişme gibi çeşitli şekillerde birey ve toplumları tehdit altında tutabilmektedir.

Katılımcı (17)’ye göre ise deprem öncesi Düzce ile deprem sonrası Düzce arasındaki ilin ulaşım, ticaret, sanayi, sağlık, istihdam vb. gibi alt yapısal öğelerinde hemen hemen hiçbir fark yoktur. Kaldı ki bunlara ilaveten, eğitim düzeyi birazcık da olsa yükselmiştir ve Düzce, bölgesinde Kocaeli ve Sakarya’dan sonra üçüncü büyük kent olma yolunda hızla ilerlemektedir. Temel fark; toplumsal yaşam biçimindeki değişimlerde. Daha açık söylemek gerekirse temel fark; ailelerde dayanışmanın

azalmasına paralel olarak huzursuzlukların artması, çekirdek aileye doğru geçişin hızlanması, gençlerin artan özgürlük talepleri ve tüm toplum katmanlarında rahatlıkla görülebilecek olan bireyci (benmerkezci) tutumların yaygınlaşmasındadır. Bu saptamalardan hareketle Katılımcı (17) Düzce’de ve merkeze bağlı tüm köylerinin büyük bir çoğunluğunda artık süre gelen geleneksel yaşamın yıkıldığı ancak yerine bir kent kültürünün konulmadığı düşüncesindedir. Bir toplumsal düzen ve kontrol aracı olarak geleneğin önemi yitirmesi, yerini doldurabilecek mekanizmaların kurulmamış olması sonuç olarak yeni evlenen çiftleri rehbersiz bırakmıştır. Bir ölçüde bu tür evliliklerin adeta “boşlukta” gerçekleştiğini söylemek mümkün görünmektedir.

“Gelenek olmayınca gençler kendi başlarına evlenmeye karar veriyorlar. Çünkü kime danışınlar? On beş yirmi yıl öncesindeki o geleneksel yapı kırıldı. Fakat yerine ne koyduk? Hiçbir şey. Kent kültürünü koymalıydık. Bir türlü kent kültürünü kuramadık. Sanki boşlukta gibi her şey. Muazzam bir boşluk savrulma var her yanımızda.” (Katılımcı 17, avukat)

“Şimdi bana kalırsa müthiş bir kafa karışıklığı var. Öyle herkes her şey hakkında konuşuyor. Ama sonuç yok. Konuşmaların bağlandığı bir nokta yok. Toplumda artık bir vurdumduymazlık var. Herkes her istediğini yapıyor, kimse kimseye müdahale etmiyor. Kimse hesap sormuyor. Toplum bozuluyor, hızlı bozuluyor.” (Katılımcı 6, İl Müftülüğü çalışanı)

Düzce, daha önce değinilen faktörlerin etkisiyle hızlı bir değişim geçirmektedir ve söz konusu değişim ilçe görüntüsünden çıkıp modern bir kent olma arzusu taşıyor niteliktedir. Bu doğrultuda eski muhafazakar görüntü, kent olmaya özgü 'modern' yaşam görüntüsüyle iç içe geçmiş bir haldedir. Katılımcı (20) Düzce'nin bugünkü görünümünü yakın zamanda Düzce'ye gelen bir arkadaşının tespitlerini aktararak şu şekilde ifade etmiştir:

"Geçenlerde bir arkadaşım geldi buraya. Bir durdu, bana dedi ki sizde üç şey var insanın gözüne hemen çarpıyor. Neymiş onlar dedim. Camiler, güzellik salonları, kahveler dedi. Bunu söyleyince şöyle bir düşündüm. Valla doğru diyor dedim. Şimdi mesela boşanmaları konuşurken, sizinle bunların üzerinde mutlaka durmalıyız." (Katılımcı 20, avukat)

Katılımcı (20)'nin yukarıdaki ifadelerinde öne sürülen bu üç unsurun (cami, güzellik salonu ve kahvehane) birlikteliği Düzce'nin toplumsal yapısını da sanki özetliyor gibidir. Örneğin caminin, Düzce'deki dini yaşamı ve muhafazakar görüntüyü sembolize ettiği söylenebilir. Güzellik salonu bir yönüyle kadınların toplumsal yaşamda görünürlüğü'nün bir ifadesi olabileceği gibi diğer yönüyle daha önce sözü edilen "gösteri kültürünün" bir işareti olabilir. Güzellik salonları modern yaşama bir gönderme olarak da algılanabilir. Kahvehaneler ise yine daha önce sözü edilen Düzce'ki önemli paradokslardan biri olan "işsizlik" ve "hazırı tüketme kültürü" ile daha fazla ilişkili gibidir. Söz konusu bu üç unsur arasında "cami" ile sembolize edilen Düzce'de bugünkü dini yaşantının niteliği Katılımcılarca

sorgulanmış ve boşanmalar ile çok yakından ilişkilendirilmiştir. Bu konuda görüş sarf eden Katılımcılar boşanmalardan bir koruyucu faktör olarak bilinen dinin bu özelliğini giderek yitirdiğini öne sürmüştür.

Katılımcı (7, İl Müftülüğü çalışanı): *"Ben bu ikinci depremden sonra özellikle çok farklı bir Düzce kafamdan geçiriyordum. Kendini bir muhasebeden geçirir, öz değerlerine daha çok sahip çıkar, toplumda dayanışma artar falan gibi. Hani insanlar sorgularlar, bu musibetler bizi niye buldu diye. Öyle olmadı nasıl derler, şimdi dilimin ucunda ama kelimeyi tam çıkartamayacağım."*

Araştırmacı: *"Dünyevileşme, sekülerleşme gibi bir şey mi?"*

Katılımcı (7): *"Hah işte bunun gibi. Dünyevileşme arttı, din daha geri plana itildi. Bu din sanki Hıristiyanların dini gibi yaşanmaya başlandı."*

"Mesela cami sayısı fazla ama belli günler var, onları saymazsanız onun dışında giden var mı? Hem sonra dindarlarda da boşanmalar var. Ben görüyorum, ben dinin eskisi kadar insanları bir arada tuttuğunu zannetmiyorum." (Katılımcı 9, imam)

Katılımcıların ifadelerine toplu olarak bakılacak olursa Düzce'de hem dini hem de geleneksel ataerkil (pederşahi) yaşam giderek zayıflamaktadır. Sosyolojik olarak bu durum köklü bir değişime de işaret etmektedir. Ancak bu değişim Düzce özelinde çok farklı bir zeminde ve süreç içerisinde yaşanmaktadır. Düzce on yılı aşkın bir süredir il olmasına rağmen toplumsal yaşamda kimi özellikleriyle ilçe hüviyetini hali

hazırda muhafaza eder görünümündedir. Araştırma sürecinde yapılan gözlemlerin de işaret ettiği gibi örneğin kent kültürü toplum katmanlarında beklendiği ölçüde yaygınlaşmamakta; kente aidiyet duygusu zayıf kalırken kimi zaman kültürel aidiyetler daha fazla önemslenmektedir. Öte yandan Düzce kimi özellikleriyle adeta bir büyük kent görüntüsü de çizmektedir. Bu doğrultuda örneğin; giderek artan sanayi ve ticaret etkinlikleri; lüks yaşam ve tüketim eğilimleri, iletişim ve ulaşım alanında baş döndürücü hareketlilik, göçlerle biçimlenen demografik yapısındaki çeşitlilik bu yargıyı doğrulamaktadır. Kuşkusuz bu birbirine zıt ikili görüntü içerisinde sağlıklı bir aile yaşantısı sürdürmek hiç de kolay değildir ve ailenin bilindik rol ve fonksiyonlarını bu ortamda istendiği ölçüde yerine getirmesi de zordur. Her şeye rağmen bu düalist ortamda ibre kentleşmeye doğru kaymakta ve genel bir deyişle kenti karakterize eden modern yaşam giderek etki alanını genişletmektedir. Kutsal olanı ötelemiş; akılcı, bireyci ve hazcı yaşamı öncelemiş modern yaşantının etki alanını genişletmesiyle birlikte toplum katmanlarında mahremiyetin ve evliliğin anlamı da değişmektedir. İki ayrı yaşam modeli arasına sıkışan ailelerde ilişkiler sarsılmakta; çatışma sürekli hale gelmekte ve aile üyeleri arasında birlikteliği sağlamak hakikaten güçleşmektedir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu araştırma yorumsamacı bakış açısıyla deprem sonrasındaki on yıl içerisinde dönemde Düzce il merkezinde gerçekleştiren boşanmaların arkaplanında yer alan psiko-sosyal faktörleri ortaya çıkarmak amacıyla

gerçekleştirilmiştir. Bir saha çalışması şeklinde gerçekleştirilen bu araştırma nitel bir desene sahiptir. Düzce'de ikamet edip daha önce de belirtildiği gibi doğrudan veya dolaylı bir şekilde boşanmalar konusuyla ilgisi bulunan kamu, yerel yönetim ve Baro mensuplarından oluşan 20 kişilik bir grup araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

Bu çalışmada da görüldüğü gibi psiko-sosyal faktörlerin her biri boşanmalarla bir şekilde ilişkilidir ve boşanmalar üzerinde farklı yansımalar ve etkilere sahiptir. Yaşanılan sosyal çevrenin pek çok ögesiyle iç içe geçmiş bir halde evli çiftlerin bireysel özellikleri, ilişki örüntüleri ve evlilik kurumuna yükledikleri anlamlar boşanma olgusunu anlama ve yorumlamada göz önünde bulundurulması gereken başlıca unsurlardır. Araştırma kapsamında yapılan kayıt taramaları, gözlemler ve görüşmeler çerçevesinde ulaşılan sonuçlara ilişkin şunlar söylenebilir:

- Türkiye'nin iki metropol kentinin (Ankara-İstanbul) tam orta noktasında bulunması Düzce'ye pek çok açıdan önemli avantajlar sağlamaktadır. Bununla birlikte her iki metropol kentle kurulan yoğun temas özellikle genç kuşağın tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Modern yaşamın tüm öğelerini bünyesinde taşıyan metropol kent kültürüyle kurulan bu yoğun temas Düzce'de evliliklerin sorgulanmasında; evliliğe atfedilen anlamın, evlilik öncesi ilişkilerin ve evlilikten beklentilerin değişime uğramasında etkili olmaktadır. Epey köklü değişimleri içeren bu durum çiftler arasında gerilim ve çatışmalara kaynaklık ederken beraberinde boşanmaları da tetiklemektedir.

- Düzce kültürel çeşitliliğin fazla olduğu illerden bir tanesidir. Farklılıkların biraradalığı bir yönüyle toplumsal yaşama bir zenginlik ve sinerji katarken bir yönüyle de konumuz açısından evlilik ve boşanmaları kimi zaman olumlu kimi zaman da olumsuz etkileyebilmiştir. Örneğin tıpkı erkek gibi kadını da toplumsal yaşamın bir öznesi olarak öne çıkarmış kültürel gruplar aksi yönde hareket eden kültür gruplarında bir esneme ve yumuşamaya öncülük edebilmiştir. Bununla birlikte boşanmayı sıradan bir olay olarak gören, evlilik öncesi tanışma (flört) aşamasını oldukça kısa tutan, evlilik ritüellerinde (sözlenme, nişanlanma, resmi nikah gibi) fazlaca esnek davranan kültürel gruplar aksi yönde hareket eden gruplarda olumsuz bir rol model olarak boşanmalara kapı aralamıştır.
- Düzce'de istihdam olanaklarının fazla olması, coğrafi konumun sağladığı avantajlar ve kültürel çeşitliliğe dayalı ortamın elverişliliği nedeniyle kadınların sosyal ortama katılma olanağı fazladır. Bu sayede ilişki ağı genişleyen ve maddi gücü artan kadının evlilikteki rol ve beklentileri de değişime uğramaktadır. Kadının sosyal hayatta görünürlüğü artmasıyla ataerkil (pederşahi) kalıplarla yetişen erkeklerin tutum ve davranışlarında kadının lehine bir takım değişimler kendisini hissettirmiştir. Süregelen toplumsal cinsiyet rollerindeki değişimler evlilikleri de kendi özgünlükleri içerisinde yeniden bir denge arayışına sürüklemiş; bahse konu dengeleri sağlıklı kuramayan evlilikler için boşanma alternatif bir çözüm olarak gündeme gelmiştir.
- Ekonomik sorunlar şemsiyesi altında toplanan maddi yaşam güçlükleri ya da geçim sıkıntısı evli çiftleri boşanmaya götüren en önemli faktörler arasındadır. Ancak boşanmayla sonuçlanan evliliklerde söz konusu maddi yaşam güçlükleri ya da geçim sıkıntısı farklı görünümelerde ortaya çıkıp çiftleri farklı yönlerde etkilemiştir. Örneğin çiftlerin bir kısmı gerçekten yaşadığı yoksulluk ve yoksunluklara bağlı olarak ekonomik darboğazlar sonucu evliliklerini yürütememiş; bir kısmı da olanakları olmasına karşın çalışmama, hazır tüketme, harcamalarında önceliği ihtiyaca değil özentî'ye (başkasına imrenme) verme, lüks tüketime yönelme ve güç gösterisinde bulunma gibi ilin sosyal dokusunda yer etmiş çeşitli tutum ve davranışlar sonucu boşanmanın eşliğine gelmiştir.
- Boşanmak isteyen çiftlerin arasında anlaşarak boşanmaya (anlaşmalı boşanma) karar verme yönünde giderek artan bir eğilim dikkati çekmektedir. Kuşkusuz ilgili sosyal mevzuatta (Medeni Kanun) yapılan düzenlemeler bu durumun ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. Yasal yünden getirilen kolaylıkların boşanmaları artırıcı yönde olumsuz olarak etkilediği (Gonzales & Viitanen, 2009: 137) zaten bilinmektedir. Ancak çiftlerin önemli bir kısmının gerçekten boşanmayı istememiş olmasına rağmen mahkemeye başvurmuş olması şaşırtıcıdır. Mahkeme kararından sonra bu çiftler resmîyette boşanmış olmasına karşın gerçekte aynı çatı altında çocuklarıyla birlikte yaşama ya devam etmişlerdir. Çiftler bu yolla, çağın gereklerine uygun olarak

- düzenlenmeye çalışılan sosyal mevzuatın sağladığı olanaklardan yararlanarak menfi yönde ekonomik kazanç elde etmek istemişlerdir. Denetim eksikliğini de gündeme getiren bu durum sosyal mevzuatı kötüye kullanma olarak değerlendirilmiş ve Düzce’de boşanmaları artıran şaşırıcı bir bulgu olarak kabul edilmiştir.
- Çok genç yaşlarda evlenmiş olmak (örneğin erkeklerde 23 yaş altı, kadınlarda 20 yaş altı) Düzce’de boşanmaları artıran önemli bir nedendir. Henüz yeterli bir olgunluğa ulaşmadan çok genç yaşta yapılan evliliklerin boşanmalar için bir risk faktörüdür (Clarke-Stewart & Brentano, 2006: 26). Düzce’deki çok genç yaşta evlenen çiftlerin eğitim düzeyleri düşüktür; çiftlerin genellikle belli bir mesleği veya işi yoktur; çiftler hiçbir plan ve program yapmamışlardır ve içlerinden bir kısmı “kaçarak” evlenmişlerdir. Gençleri bir an önce evlenmeye iten bir takım gerekçeler olmalıdır ve nitekim araştırma bünyesinde bu gerekçelerden bir kısmı tespit edilmiştir. Örneğin bazı gençler için evlilik; kapalı ve iletişim açısından sınırlı ortamlardan, aile veya çevre baskısından kurtulmanın, bazı gençler içinse Düzce genelinde yaygın olduğu bilinen rahat ve konfor içerisinde yaşamının (İle özgü olarak evlilik böyle bir potansiyeli barındırmaktadır) bir yolu olarak görülmüştür. Temeli sağlam atılmayan bu tür birlikteliklerin en küçük sarsıntılara bile dayanmadığı, sağlıklı çözümlere ulaşamadığı için irili ufaklı krizlerin altında kaldığı ve çok geçmeden bilinen sonla yani boşanmayla bittiği düşünülmüştür.
  - Gerek toplumun aile ve evlilik tasavvuruyla çelişen (kasıt unsurunu ve art niyeti düşündürecek kadar) uygunsuz mesajları empoze etmesi gerekse hatalı (yanlış) kullanma biçimleriyle gayri meşru ilişkilere zemin hazırlaması nedenleriyle iletişim araçları boşanmaların arka planında yatan bir diğer faktördür.
  - Kuşkusuz iletişim teknolojisinin hızla ilerlemesi, ilişkilerin biçimini ve yoğunluğunu da etkilemektedir. Sözü edilen bu iletişim araçları gündelik yaşamda hızlı iletişim sağlaması bakımından oldukça kullanışlıdır. Ayrıca zaman ve mekan sınırını aşmada günümüz insanına önemli avantajlar sağlamaktadır. Ancak dolaylı ve sanal bir şekilde iletişime olanak sağlayan bu araçlar yoğun bir duygusal ilişkiyi yürütmede kullanıldığında kimi zaman çeşitli suiistimallere veya iletişim hatalarına (yapay ilgi, yanlış anlama, yersiz şüphe, sorulan soruları cevapsız bırakma veya aşırı soru sorma, mesajı yanlış yorumlama gibi) neden olmaktadır (Alptekin, 2008: 85-86). İletişim araçlarının toplumca onaylanmayan yasak ilişkileri kurmada ve yürütmede kullanımı; evlilik bağlarını zedelemiş, eşler arasında güven ve sadakatsizlik sorununa neden olarak pek çok evliliği kırılma noktasına getirmiştir.
  - 1999 yılının ikinci altı ayında üst üste yaşadığı iki deprem Düzce’nin tüm sosyo-ekonomik düzenini alt üst etmiştir. Söz konusu yıkımın toplumsal yaşam üzerindeki uzun süreli etkilerinden birinin de boşanmalar olduğu düşünülmüştür.

- Depremler sonrasında Düzce’de depremlerin yaraları sarılırken bir dizi yönetsel (idari) yanlışlıklar da yapılmıştır. Konumuz açısından örneğin ailelerin uzun süreli yan yana dizayn edilen prefabriklerde sıkışık bir vaziyette iç içe yaşaması mahremiyet sorununu doğurmuş, cinsel hayatları sekteye uğratmış; böylece bazılarının il dışında farklı arayışlara yönelmesine zemin hazırlamıştır. Açılan yeni yerleşim birimleri (örneğin Kalıcı Konutlar, TOKİ Evleri, Dünya Bankası Evleri gibi) alışılanın ve bilinenin dışında bir mekansal tasarıma sahiptir. Sosyal kontrolün zayıf olmasıyla birlikte buralar yeni yaşam biçimleri ve ilişki ağlarının kurulmasına öncülük etmiştir. Bu doğrultuda örneğin insanlar bir anda hiç tanımadıkları yabancı kişilerle komşu olmuş, evlilikler çok sayıda yabancının kol gezdiği ortamda gerçekleşmiştir.
  - Öte yandan yine bir dizi yönetsel yanlışlıklarla bağlantılı olarak depremzedelere devlet tarafından uzunca bir süre karşılıksız ayni ve nakdi yardımlar yapılmıştır. İstihdam olanakları yaratma, meslek sahibi olmaya yönlendirme, eğitime ağırlık verme gibi kalıcı çabalar yerine ilin zaten öteden beridir sosyal dokusunda yer etmiş olan fındık üretiminden sağlanan gelirlerle beslenen “hazır tüketme” kültürü pekiştirilmiştir. Devlet yardımlarının aniden kesilmesiyle sadece bu yardımlarla yaşayan aileler bir anda ekonomik darboğazlara yakalanmış ve bu darboğazları aşamayınca boşanma için çok güçlü bir neden kendiliğinden ortaya çıkmıştır.
  - Depremin 11. yılını geride bırakan Düzce, kendi bölgesinde yeni cazibe merkezi olmaya aday bir şekilde adeta depremler öncesi kaldığı yerden ekonomik düzeyde ilerlemeye devam etmektedir. Bu doğrultuda halen Devletten aldığı teşviklerle sanayisi canlanmış, fabrikalaşma oranı artmıştır. Ulaşım, iletişim ve istihdam olanaklarının da artmasıyla öteden beridir süregelen göçler henüz durmamıştır ve zaten çeşitliliğiyle bilinen demografik yapı aynı özelliğini korumaktadır. Düzce belki de asıl değişimi ekonomik etkinliklerin canlanmasıyla birlikte sosyal alanda yaşamaktadır. Türkiye’nin genelinde olduğu gibi toplumsal değişim sürecinde bu yapının temelini oluşturan aile de değişime maruz kalmıştır. Literatürde (Sclater, 1999: 4; Giddens, 2000: 151; Poole, 2005: 16; Clarke-Stewart & Brentano, 2006: 50-51) sıkça değinildiği üzere son yıllarda yaşanan değişimler, ailenin yapısal özelliklerini, rol ve fonksiyonlarını etkilemiş; aile içi ilişkilerde bireysel formları ön plana çıkarmış ve aileyi her türlü riske açık hale getirmiştir.
- Öte yandan yaşanmakta olan toplumsal değişim, “ilçe ile kent kültürü arasında sıkışma” şeklinde tezahür eden gelenek / modern ikilemini içeren Düzce’nin örtük bir gündemini de gün yüzüne çıkarmıştır. Gerçekten bir yönüyle geleneksel yaşama bağlılığını koruyan Düzce bir yönüyle de modern yaşama entegre olmaktadır. Esasen Düzce bu görüntüsüyle farklı ve gecikmiş bir modernleşme tablosu çizer gibidir.
- Modernleşmenin tek değil çoklu formları vardır. Türkiye’deki modernleşme

deneyimleri için “geç modernlik” kavramı daha uygun düşmektedir (Kaya, 20006: 10-11). Geç modernliklerde modernleşme süreci “eskinin yıkılması yenin doğmaması” ya da “melezleşme” süreci olarak da tanımlanabilir (Karatay, 2009: 16). Aşağıda alıntısına yer verilen bir katılımcının da dillendirdiği bu durum belki de Düzce’deki boşanmaların arkaplanında yatan en önemli nedendir.

“Bakın iddia ediyorum, sürekli de benim dediğim noktaya geliyorsunuz. Biz Düzce’de geleneği yıktık ama yerine bir şey koyamadık. Şimdi bu kadar etnik grup var, hangisi gerçekten geleneğini muhafaza ediyor? ... Gelenekten boşalan yeri kent kültürüyle veya adını siz koyun başka bir şeyle doldurabiliriz ama dolduramadık. Dolduramadığımız için de huzursuzluk aile boyutuna kadar indi. Şimdi Düzce’de evlenenler bu boşlukta evleniyor. Neyi referans alacağını bilmez halde. Boşanmalar da bu boşlukta gerçekleşiyor ve sıradan bir tepki görüyor, normal bir olaymış gibi! (Katılımcı 17)

KAYNAKÇA

Alptekin, K. (2008). *Sosyal hizmet bakış açısından genç yetişkinlerde intihar girişimlerinin incelenmesi: Bir model önerisi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayınlanmamış doktora tezi.

Boşanma istatistikleri (2007). Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu ile Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü ortak yayını.

Bölgesel göstergeler TR 42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) (2008). Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Yayını.

Creswell, J.W. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (2nd ed.). Thousand Oaks, California: Sage Publications..

Clarke-Stewart, A. & Brentano, C. (2006). *Divorce: Causes and consequences*. New Haven [Conn.]: Yale University Pres.

Evlenme ve boşanma istatistikleri (2008). Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu ile Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü ortak yayını.

Evlenme istatistikleri (2007). Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu ile Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü ortak yayını.

Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. H. Özel ve C. Güzel (Çevirenler). Ankara: Ayraç Yayınevi.

Gonzales, L. & Viitanen, T.K. (2009). The effect of divorce laws on divorce rates in Europe. *European Economic Review*, 53, 127–138.

Göka, E. (1993). Hermenötik üzerine. *Türkiye Günlüğü*, 22, 84-94.

Karaçay, Y. (2001). Evlilik ve aile terapisi. *Zafer Dergisi*, 9, 18-22.

Karatay, A. (2009). Sosyal alanın şekillenmesi, hayırsever dernekler ve sosyal hizmet(ler). *Sosyal Hizmet*, Haziran 08 / Ocak 09, 14-19.

Kaya, İ. (2006). *Sosyal teori ve geç modernlikler: Türk deneyimi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Neuman, W.L. (2003). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches* (5th ed.). Boston: Allyn and Bacon.

Poole, M. (2005). Changing families, changing times. In M. Poole (ed.), *Family: Changing families, changing times* (pp. 43-65). Crows Nest, N.S.W.: Allen & Unwin.

Reiger, K. (2005). History: the rise of a modern institution. In M. Poole (ed.), *Family: Changing families, changing times* (pp. 1-20). Crows Nest, N.S.W.: Allen & Unwin.

Sarantakos, S. (1998). *Social research* (2nd ed.). Hampshire, London: Macmillian Press.

Sclater, S.D. (1999). *Divorce: a psychosocial study*. Aldershot, Hants, England; Brookfield, Vt., USA Ashgate.

Velidedeoğlu, H. V. (1976). *Ailenin ilesi boşanma*. İstanbul: Çađdař Yayınları.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2004). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (4.nc baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.ř.